

А. П. Власюк
заступник завідувача відділу

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

**РОЗРОБКА МЕТОДИКИ «ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ВІЙСЬКОВИХ
ЕКСПЕРТИЗ ЩОДО ОЦІНКИ ДІЙ ПОСАДОВИХ ОСІБ (КЕРІВНИКІВ,
КОМАНДИРІВ, НАЧАЛЬНИКІВ) СУБ'ЄКТІВ БОРОТЬБИ З
ТЕРОРИЗМОМ В ХОДІ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ»**

У статті на підставі аналізу структури судової експертної методики надано основні положення, що досліджуються в рамках науково-дослідної роботи «Розробка методики проведення судових військових експертиз щодо оцінки дій посадових осіб (керівників, командирів, начальників) суб'єктів боротьби з тероризмом в ході антитерористичної операції».

Ключові слова: антитерористична операція, методика, боротьба з тероризмом, судова військова експертиза, посадова особа.

Необхідність дослідження тероризму як суспільно небезпечної діяльності, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей, потребує вдосконалення системи методики «Проведення судових військових експертиз щодо оцінки дій посадових осіб (керівників, командирів, начальників) суб'єктів боротьби з тероризмом в ході антитерористичної операції» [1].

Закон України «Про боротьбу з тероризмом» визначає, що боротьба з тероризмом – це діяльність щодо запобігання, виявлення, припинення, мінімізації наслідків терористичної діяльності, а антитерористична операція – комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення злочинних діянь, здійснюваних з терористичною метою, звільнення заручників, знешкодження терористів, мінімізація наслідків терористичного акту чи іншого злочину, здійснюваного з терористичною метою [1].

Проведення військових експертиз науково-дослідними установами судових експертиз Міністерства юстиції України з 27.07.2015 передбачено пунктом 1.2.9 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (далі – Інструкція), яку затверджено наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (із змінами) [2].

Згідно з пунктом 9.1 Науково-методичних рекомендацій, затверджених цим же наказом, основними завданнями військової експертизи, у тому числі – щодо оцінки дій посадових осіб (керівників,

командирів, начальників) суб'єктів боротьби з тероризмом в ході антитерористичної операції, є встановлення:

– обставин застосування та дій військових формувань суб'єктів боротьби з тероризмом в ході антитерористичної операції;

– обставин, що призвели до настання тяжких наслідків, загибелі людей (військовослужбовців, працівників Служби безпеки України (як головного органу у боротьбі з тероризмом), Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших представників міністерств і відомств, цивільного населення), втрати озброєння, військової техніки, об'єктів державної влади та інфраструктури, особистого майна громадян під час застосування військових формувань;

– відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних документів (покладених обов'язків) [2].

Основними завданнями судової військової експертизи з дослідження управлінської діяльності посадових осіб (керівників, командирів, начальників) суб'єктів боротьби з тероризмом є встановлення:

– порядку роботи органів військового управління, командирів та начальників Служби безпеки України, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення сектору безпеки і оборони, які виконують покладені на них службові обов'язки з планування бойового застосування відповідних сил та засобів;

– відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних документів (покладених обов'язків) тощо [2].

Не дивлячись на об'єктивну необхідність подібних досліджень, до 27.07.2015 експертизи із зазначених питань науково-дослідними установами судових експертів Міністерства юстиції України та інших передбачених чинним законодавством міністерств та відомств держави не проводились, науково-методичні аспекти проведення військових експертів не розроблялись.

Тому, практика проведення подібного роду експертних досліджень потребувала відпрацювання алгоритму дій судового військового експерта щодо дослідження дій (бездіяльності) посадових осіб (керівників, командирів, начальників) суб'єктів боротьби з тероризмом в ході антитерористичної операції, як комплексу скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення злочинних діянь, здійснюваних з терористичною метою, звільнення заручників, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичного акту чи іншого злочину, здійснюваного з терористичною метою. Як наслідок, співробітниками Київського НДІСЕ Міністерства юстиції України проводиться науково-дослідна робота – розробка методики «Проведення судових військових експертів щодо оцінки дій посадових осіб (керівників, командирів, начальників) суб'єктів боротьби з тероризмом в ході антитерористичної операції» [1].

Науково-дослідна робота містить відправні дані щодо концептуальної розробки й подальшого вдосконалення актуальних методик з питань дослідження відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб Служби

безпеки України, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів військових формувань сектору безпеки і оборони вимогам керівних документів (покладених обов'язків) при використанні сил та засобів Служби безпеки України Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, військових формувань й правоохоронних органів спеціального призначення згаданого сектору – суб'єктів боротьби з тероризмом, що призвело до тяжких наслідків у вигляді загибелі людей тощо.

Концептуальні, теоретичні визначення структури експертної методики неодноразово піднімалися в наукових роботах Т. В. Аверьянкової [3], Л. Є. Ароцкера [4], Р. С. Белкіна [5], О. Р. Шляхова [6] та інших.

На сучасному етапі розвитку теорії та практики судової експертизи сформовано думку, що методика експертного дослідження складається з послідовного викладення змісту стадій методики, які можна звести до:

1. Попереднього (підготовчого) дослідження.
2. Роздільного (аналітичного) дослідження.
3. Експертного експерименту.
4. Порівняльного дослідження.

5. Оцінки результатів (синтезу) проведеного дослідження та формулювання висновків.

6. Оформлення ходу та результатів експертного дослідження висновком (експертним дослідженням) [7].

Як свідчить експертна практика, предметом судової військової експертизи при дослідженні управлінської діяльності посадових осіб (керівників, командирів, начальників) суб'єктів боротьби з тероризмом під час проведення антитерористичної діяльності є встановлення судовим експертом фактів (суджень про факти) з визначених слідчим або судом питань щодо:

– порядку роботи органів військового управління, командирів та начальників Служби безпеки України, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення сектору безпеки і оборони, які виконують покладені на них службові обов'язки з планування та бойового застосування відповідних сил та засобів;

– відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб суб'єктів боротьби з тероризмом вимогам керівних документів (покладених обов'язків).

Об'єктом експертного дослідження є матеріальні носії доказової інформації – матеріали кримінального провадження (показання свідків, потерпілих, обвинувачених, речові докази, витребувані документи, висновки експертів).

Як свідчить практика, методика проведення подібних експертиз передбачає, перш за все, необхідність детального дослідження судовим експертом та аналізу нормативно-правових актів, відомчих та міжвідомчих наказів у сфері боротьби із тероризмом, чинних станом на час відповідних подій, щодо:

– порядку організації і проведення антитерористичної операції та організації охорони громадського порядку, забезпечення безпеки громадян, захисту особи, держави і суспільства від тероризму, виявлення та усунення причин і умов, які його породжують;

– визначення правових та організаційних основ боротьби з цим небезпечним явищем, повноважень і обов'язків органів виконавчої влади, об'єднань громадян і організацій, посадових осіб та окремих громадян у цій сфері, порядку координації їх діяльності, гарантії правового і соціального захисту громадян у зв'язку із участю у боротьбі з тероризмом;

– порядку застосування (використання) фізичної сили, спеціальних засобів, зброї та спеціальної техніки військовослужбовцями Служби безпеки України, Збройних Сил України, співробітниками правоохоронних органів, іншими визначеними чинним законодавством особами, у тому числі при проведенні антитерористичної операції та охороні громадського порядку тощо.

Крім того, виходячи з об'єктивності та неупередженості, судовий військовий експерт (комісія експертів) також досліджує та аналізує акти міжнародного та національного законодавства, якими в Україні надається, реалізується та забезпечується право громадян на мирні зібрання. Вивчаються та аналізуються прийняті рішення та вчинені дії посадовими особами Служби безпеки України, у тому числі, Антитерористичного центру при Службі безпеки України, з приведення у відповідні ступені готовності та визначення рівня терористичної загрози, а також завчасної підготовки антитерористичних заходів (операції) із залученням посадових осіб суб'єктів боротьби із тероризмом, яка полягала у наступних вчинених рішеннях (діях, бездіяльності):

– плануванні проведення антитерористичної операції (з урахуванням оперативної обстановки та терористичних загроз);

– приведенні сил та засобів АТЦ при СБ України у готовність;

– залученні сил та засобів суб'єктів боротьби із тероризмом;

– налагодженні взаємодії між суб'єктами боротьби із тероризмом для проведення конкретної спецоперації;

– організації роботи оперативного штабу з управління АТО;

– наявності визначених чинним законодавством умов для антитерористичної операції;

– безпосереднього проведення антитерористичної операції (проведення антитерористичних заходів, встановлення антитерористичного режиму, блокування (обмеження) руху транспортних засобів, дослідження способів дій військовослужбовців та працівників правоохоронних органів під час силових засобів) та управління нею тощо.

Практика проведення подібного роду експертних досліджень свідчить також про необхідність дослідження судовим експертом понесених витрат (збитків) у зв'язку із залученням військовослужбовців та працівників суб'єктів боротьби з тероризмом та використанням ними спеціальних засобів, боєприпасів та вогнепальної зброї, а також безпосереднього причинно-наслідкового зв'язку між діями, рішеннями та наказами керівників Служби безпеки України, Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної прикордонної служби України, інших суб'єктів боротьби з тероризмом під час планування, організації та проведення антитерористичної операції з настанням тяжких наслідків, зокрема у вигляді: загибелі громадян,

військовослужбовців та працівників правоохоронних органів, спричинення цим особам тілесних ушкоджень різного ступеню тяжкості, а також пошкодження майна юридичних та фізичних осіб тощо.

Суб'єктом судової військової експертизи при дослідженні відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб під час боротьби з тероризмом, є визначені керівниками судово-експертних установ судові військові експерти цих установ, а також судові військові експерти, які не є працівниками цих установ та пройшли відповідну підготовку й отримали кваліфікацію судового експерта за спеціальністю 16.1 «Військові дослідження», а також залучені спеціалісти (фахівці) відповідних міністерств та відомств.

В роботі також наведені вимоги до оформлення та надання висновків судових експертів (повідомлень про неможливість надання висновку) з питань дослідження дій посадових осіб (керівників, командирів, начальників) суб'єктів боротьби з тероризмом в ході антитерористичної операції, їх оцінка, узагальнення отриманих результатів.

Результати науково-дослідної роботи мають стати ефективним засобом удосконалення та покращення якості виконання судових експертиз з питань дослідження відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб військових формувань вимогам керівних документів (покладених обов'язків), під час оцінки дій посадових осіб (керівників, командирів, начальників) суб'єктів боротьби з тероризмом в ході антитерористичної операції, правомірності використання військовослужбовцями вогнепальної зброї тощо.

Актуальність даної науково-дослідної роботи визначається відсутністю методичної літератури з цих питань. До методів дослідження слід віднести:

- загальні: формально-логічні методи пізнання, аналіз, синтез, узагальнення, індукція, дедукція, гіпотеза, аналогія;
- загальнонаукові: системний підхід, контент-аналіз, дискурс-аналіз, інтент-аналіз, порівняння і зіставлення, моделювання, реконструкція, спостереження;
- спеціальні: (спостереження, порівняння, конкретизація, системний підхід).

Методика, призначена для використання в експертній практиці та для підготовки експертів за спеціальністю 16.1 «Військові дослідження».

Перелік посилань

1. *Про боротьбу з тероризмом*: закон України від 20.03.2003 № 38-IV (в ред. від 11.08.2013). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/638-15>.
2. *Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових*

References

1. *Pro borotbu z teroryzom*: zakon Ukrainy vid. 20.03.2003 No 38-IV (v red. vid 11.08.2013). [On Combating Terrorism: Law of Ukraine dated March 20, 2003 No 38-IV] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/638-15>.
2. *Instruktsiia pro pryznachennia ta provedennia sudovykh eksprtyz ta ekspertnykh doslidzhen ta Naukovo-metodychni rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh*

експертиз та експертних досліджень: затв. наказом Мініюсту України від 08.10.98 №53/5 (із змінами згідно з наказами Мініюсту України № 1950/5 від 26.12.2012, №1350/5 від 27.07.2015, № 1420 від 26.04.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0705-98>.

ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen [Instruction on the appointment and conduct of forensic examinations and expert studies and Scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert studies]: zatv. nakazom Miniustu Ukrainy vid 08.10.98 No 53/5 (iz zminamy zhidno z nakazamy Miniustu Ukrainy No 1950/5 vid 26.12.2012, No 1350/5 vid 27.07.2015, No 1420 vid 26.04.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0705-98>.

3. *Аверьянова Т. В.* Судебная экспертиза: курс общей теории. Москва, 2008. 480 с.

3. *Averianova T.V.* (2008). Sudebnaia ekspertiza: kurs obshchei teorii. [Forensic examination: general theory course]. Moskva, 480 p.

4. *Ароцкер Л. Е.* Теоретические основы советской криминалистической экспертизы. *Криминалистическая экспертиза*. Москва, 1966. Вып. 4. С. 228.

4. *Arotsker L.E.* (1966). Teoreticheskie osnovy sovetskoi kriminalisticheskoi ekspertyzy. [Theoretical foundations of the Soviet forensic examination]. *Kriminalisticheskaiia ekspertiza [Forensic examination]*. Moskva, Vyp. 4. P. 228.

5. *Белкин Р. С.* Криминалистическая энциклопедия. Москва, 2000. 334 с.

5. *Belkin R.S.* (2000). Kriminalisticheskaiia entsiklopediia. [Forensic encyclopedia]. Moskva, 334 p.

6. *Шляхов А. Р.* Общие положения методики криминалистической экспертизы: учеб.-метод. пособ. Москва, 1961. 119 с.

6. *Shliakhov A.R.* (1961). Obshchie polozheniia metodiki kriminalisticheskoi ekspertyzy [General provisions of the methodology of forensic examination]: ucheb.-metod. posob. Moskva, 119 p.

7. *Розробка експертних методик*: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні): метод. рек. / О. Г. Рувін та ін. Київ, 2014. 76 с.

7. *Rozrobka ekspertnykh metodyk*: zmisr, struktura, oformlennia (z urakhuvanniam mizhnarodnykh standartiv system upravlinnia yakistiu, adaptovanykh v Ukraini) [Development of expert methods: content, structure, design (taking into account international standards of quality management systems adapted in Ukraine)]: metod. rek. / O.H. Ruvyn ta in. Kyiv, 2014. 76 p.

РАЗРАБОТКА МЕТОДИКИ «ПРОВЕДЕНИЕ СУДЕБНЫХ ВОЕННЫХ ЭКСПЕРТИЗ ОЦЕНКИ ДЕЙСТВИЙ ДОЛЖНОСТНЫХ ЛИЦ (РУКОВОДИТЕЛЕЙ, КОМАНДИРОВ, НАЧАЛЬНИКОВ) СУБЪКТОВ БОРЬБЫ С ТЕРРОРИЗМОМ В ХОДЕ АНТИТЕРРОРИСТИЧЕСКОЙ ОПЕРАЦИИ»

А. П. Власюк

В статье проанализировано современное состояние методики исследования оценки действий должностных лиц во время

антитеррористической операции при проведении судебной военной экспертизы. Изложена структура методики, определены предмет, объект, субъекты и основные задачи судебной военной экспертизы, отработан предполагаемый алгоритм действий судебного эксперта при проведении соответствующих исследований.

Разрабатываемая методика распространяется на исследование: причинно-следственной связи нарушения действующего законодательства должностными лицами Службы безопасности Украины, Вооруженных Сил Украины, других созданных в соответствии с законом воинских формирований, правоохранительных органов сектора безопасности и обороны, с наступлением тяжких последствий – гибелью людей, причинением материального вреда юридическим и физическим лицам и так далее.

По результатам научно-исследовательской работы будет предложено внести данную методику в Реестр методик проведения судебных экспертиз и в Перечень научно-технической и справочной литературы по специальности 16.1 «Военные исследования».

Ключевые слова: антитеррористическая операция, методика, борьба с терроризмом, судебная военная экспертиза, должностное лицо.

THE DEVELOPMENT OF THE METHODOLOGY «CONDUCTING FORENSIC MILITARY EXAMINATIONS EVALUATING THE ACTIONS OF OFFICERS (LEADERS, COMMANDERS, CHIEFS) SUBJECTS OF FIGHT AGAINST TERRORISM IN THE COURSE OF ANTI-TERRORIST OPERATION»

A. Vlasiuk

The article analyzes the current state of the research techniques for evaluating the actions of officials during an antiterrorist operation during a forensic military examination. The structure of the methodology is outlined, the subject-matter, object, subjects and main tasks of the forensic military expertise are determined, the proposed algorithm of actions of the forensic expert during the relevant studies has been developed.

The developed methodology covers the study of a causal violation of the current legislation by officials of the Security Service of Ukraine, the Armed Forces of Ukraine, and other military units established in accordance with the law, law enforcement agencies of the security and defense sectors, with the onset of serious consequences – the loss of people, the cause of material damage to legal entities and individuals and so on.

According to the results of research work, it will be proposed to include this methodology in the Register of methodologies for conducting forensic expertises and in the List of scientific, technical and reference literature majoring in 16.1 'Military research'.

Key words: anti-terrorist operation, methodology, fight against terrorism, judicial military expertise, official.